



**Ruimtelijke Kwaliteitsaanpak
Mooi Nederland**

Een goede omgevingskwaliteit is als belangrijk maatschappelijk doel vastgelegd in de Omgevingswet. Ruimtelijke kwaliteit betreft de ruimtelijke dimensie van omgevingskwaliteit. Alle ingrepen in onze fysieke leefomgeving hebben impact op de ruimtelijke kwaliteit van ons (stads)landschap. Het is de ambitie dat elke ingreep de ruimtelijke kwaliteit vergroot. Daartoe beschrijft Nota Ruimte een kwaliteitsaanpak die het ontwikkelen met kwaliteit ondersteunt. Deze kwaliteitsaanpak is bedoeld voor alle partijen die in gebieden werken aan ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld de transitie van de landbouw en natuur, de energietransitie de aanleg van werklocaties, droge en natte infrastructuur en de ontwikkeling van onze steden.

De essentie van deze kwaliteitsaanpak is het in dialoog brengen van de ruimtelijke kwaliteit die partners samen beogen. Wat omgevingskwaliteit is en wat er nodig is om die kwaliteit te behouden of versterken verschilt van gebied tot gebied en van plek tot plek. Door het verbinden van opgaven, mensen en plekken met een ambitie om met elk project de kwaliteit van een gebied te behouden of versterken kunnen we in de toekomst een fijne leefomgeving garanderen. Deze dialoog is onderdeel van zowel beleidsvormings- en planvormingsprocessen als van uitvoeringsprojecten op alle schaalniveaus. Het Rijk voert en ondersteunt de kwaliteitsdialoog op nationale schaal. Daarnaast ondersteunt het op verschillende manieren de dialoog op regionale en lokale schaal. Uiteindelijk zijn het de mensen zelf die het voeren van de kwaliteitsdialoog en het uitvoeren van projecten de noodzakelijke bezieling geven en voor de kwaliteit van de omgeving zorgdragen.

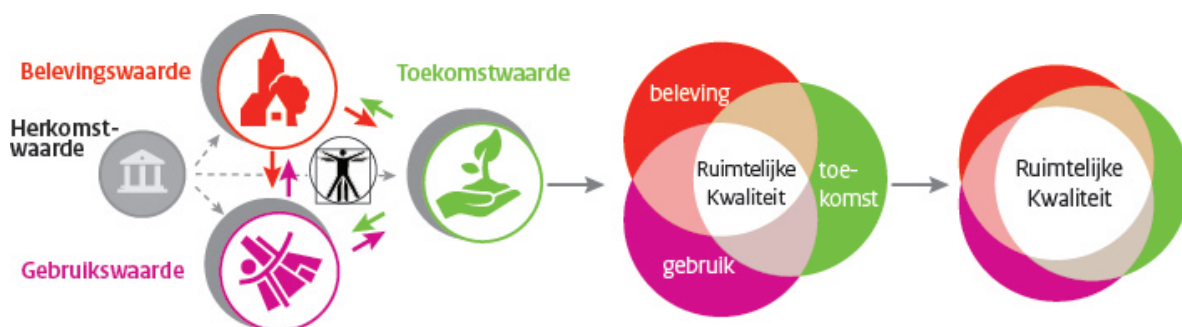


De kwaliteitsaanpak

Vitruvius

Ruimtelijke kwaliteit wanneer er synergie gevonden wordt tussen de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van een plek. We voegen er het belang van de herkomstwaarde aan toe. Door te weten waar we vandaan komen, zien we scherper waar we heen willen. De optimale synergie tussen de drie waarden is tijd en plaats afhankelijk. Hoe steviger de dialoog is verweven met de beleidsvorming en projectontwikkeling, hoe groter de kans wordt op het realiseren van kwaliteit.

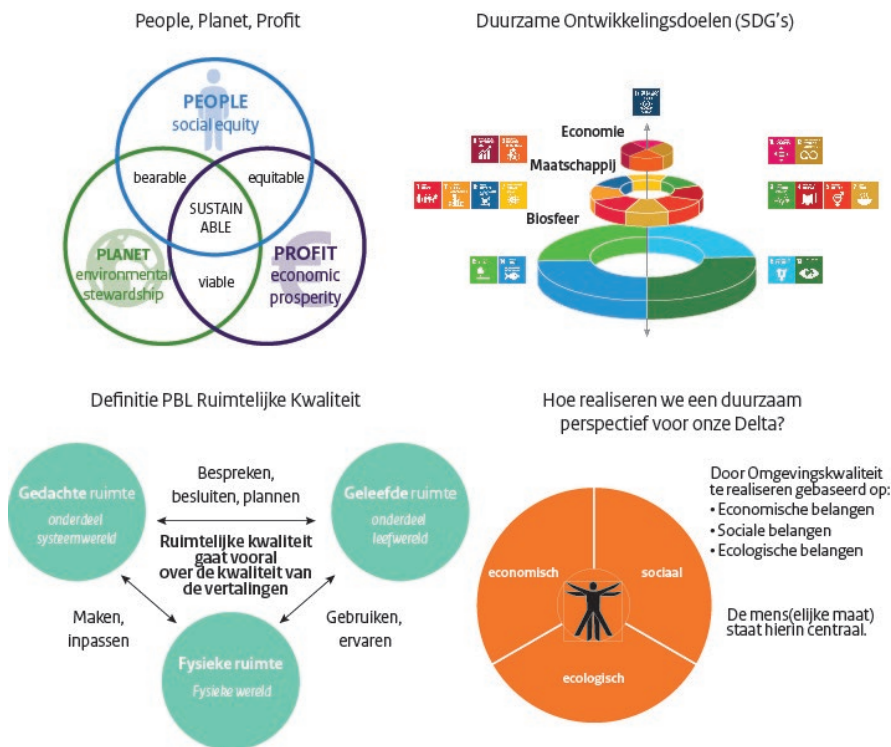
De grondlegger voor deze benadering van kwaliteit is de Romein Vitruvius. Hij beschreef in de eerste eeuw voor Christus ruimtelijke kwaliteit als de synergie tussen Utilitas, Firmitas en Venustas. Deze definitie heeft inmiddels zijn relevantie bewezen en gebruiken we in Mooi Nederland als uitgangspunt.



Synergie tussen de waarden ruimtelijke kwaliteit

Kwaliteitsdialogoog

De kwaliteitsaanpak van Mooi Nederland bestaat in essentie uit het in dialoog brengen van de synergie tussen de drie waarden. Deze dialoog kunnen we inhoudelijk aanvliegen vanuit verschillende kijkrichtingen of domeinen. De vele begrippenkaders voor kwaliteit die de afgelopen decennia ontwikkeld zijn, laten zien dat ruimtelijke kwaliteit betrekking heeft op verschillende domeinen van de maatschappij. Modellen zoals van John Elkington (People/Planet/Profit), Sustainable Development Goals (Biosphere/Society/Economy), het PBL (Welvaart/Welzijn/Leefomgeving) en Omgevingskwaliteit (Economisch/Sociaal/Ecologisch) laten zien dat het in essentie gaat om het ecologische domein, het sociaal-maatschappelijke of culturele domein en het economische domein.



Gerelateerde definities

Kwaliteitsagenda




De dialoog over de ambities en de beoogde ruimtelijke kwaliteit van een plek of regio wordt pas effectief door een scherpe inhoudelijke focus. Daar kan een heldere agenda bij helpen. Deze ontstaat door in een gebiedsgerichte dialoog vanuit de drie domeinen te zoeken naar de synergie tussen de drie waarden (zie tabel). De dialoog vanuit het economisch domein wordt meestal het meest eenvoudig geagendeerd. Vanuit het sociaal-culturele en het ecologische domein is het echter minstens even relevant om te zoeken naar synergie.

Waarden	Gebruiks-waarde	Belevings-waarde	Toekomst-waarde
Domeinen			
Economisch	<i>principes</i>	<i>principes</i>	<i>principes</i>
Sociaal-cultureel	<i>principes</i>	<i>principes</i>	<i>principes</i>
Ecologisch	<i>principes</i>	<i>principes</i>	<i>principes</i>

Opzet Kwaliteitsagenda

Kwaliteitsprincipes

De agenda wordt gevuld met hele concrete ontwikkelprincipes. Via de dialoog over hoe deze principes locatie specifiek worden toegepast, wordt duidelijk hoe het ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit er voor een specifieke plek uit kan zien. Hierbij gaat het in elk geval over de principes dat meervoudig ruimtegebruik te verkiezen is boven enkelvoudig ruimtegebruik, dat de identiteit van een gebied centraal staat bij nieuwe ontwikkelingen, dat we geen negatieve effecten van een ontwikkeling willen afwentelen naar elders of naar later (NOVI-principes) en dat ruimtelijke ontwikkelingen meebewegen met de kenmerken van het lokale bodem en watersysteem. Behalve deze vier kunnen partijen naar eigen inzicht nog vele andere principes aan de dialoogagenda toevoegen.

Waarden	 Gebruiks-waarde	 Belevings-waarde	 Toekomst-waarde
Domeinen			
Economisch	<ul style="list-style-type: none"> - Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies - Efficiënt gebruik ruimte - Nabijheid - Bereikbaarheid - Veiligheid - Meervoudig gebruik - Complementariteit - 	<ul style="list-style-type: none"> - Uitstraling - Imago - Aantrekkelijkheid - 	<ul style="list-style-type: none"> - Flexibiliteit - Adaptiviteit - Robuustheid - Innovatie -
Sociaal- cultureel	<ul style="list-style-type: none"> - Toegankelijkheid - Keuzemogelijkheid - Veiligheid - Verdeling/spreiding - Diversiteit - Educatieve waarde - Ontmoeting - 	<ul style="list-style-type: none"> - Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal - Veiligheidsgevoel - Verbondenheid - Gelijkwaardigheid - Herkenbaarheid - Eigenheid - Afwisseling en contrast - Vrije Horizon - 	<ul style="list-style-type: none"> - Draagvlak nu/straks - Gezondeid/vitaliteit - Gedeelde verantwoordelijkheid - Continuïteit - Vernieuwing - Doorgeven aan volgende generaties -
Ecologisch	<ul style="list-style-type: none"> - Gezond - Schoon - Veilig - Geen afwenteling (ruimtes) - 	<ul style="list-style-type: none"> - Rust en ruimte - Schoonheid - Duisternis - 	<ul style="list-style-type: none"> - Afwenteling wordt voorkomen - Water en Bodem Sturend - Geen afwenteling (tijd) - Ecologische voorraden - Kringlopen - Duurzame structuur -

3 NOVI - principes

Kwaliteitsprincipes

Kwaliteitsinstrumentarium

Om de principes om te zetten naar concrete visies en inrichtingsplannen is een hele set aan instrumenten voorhanden- (zie ook MooiNL handreikingen). Cruciaal is het vinden van de juiste set aan instrumenten die voor de ontwikkeling van een gebied relevant is.

Dialoogkenmerken: Deze kenmerken van de dialoog zijn bepalend voor het te kiezen instrumentarium waarmee de dialoog ondersteund wordt. Het begint met het besef welke rol de overheid heeft die de kwaliteitsdialoog op dat moment initieert. Dit kan bijvoorbeeld een kaderstellende rol zijn of een meer faciliterende rol. Vervolgens is het van belang te benoemen op welk schaalniveau de dialoog primair betrekking heeft. Gaat het bijvoorbeeld om een bovenregionale dialoog ten behoeve van een visie, of juist om een lokale dialoog die moet leiden tot een concreet inrichtingsplan. Ook het geven of er sprake is van een wettelijke taak en eventueel uitvoeringsbudget is belangrijk bij het kiezen van een set aan kwaliteitsinstrumenten. De fase van de beleidscyclus of projectcyclus bij uitvoering waarbinnen de dialoog gevoerd wordt is ook van cruciaal belang voor de te selecteren instrumenten.

Rollen



Schaal



Condities

- Wettelijke taak?
- Geld?
- Fase beleids- of projectcyclus?
-

Dialogoekenmerken

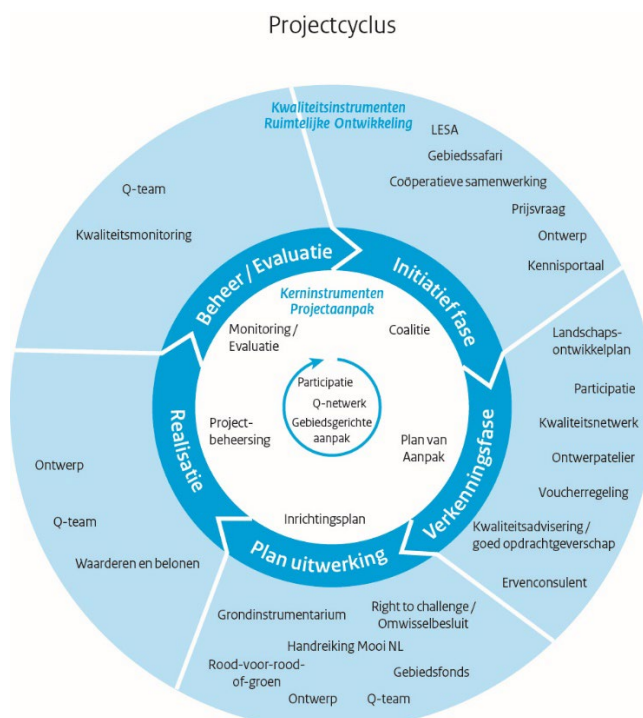
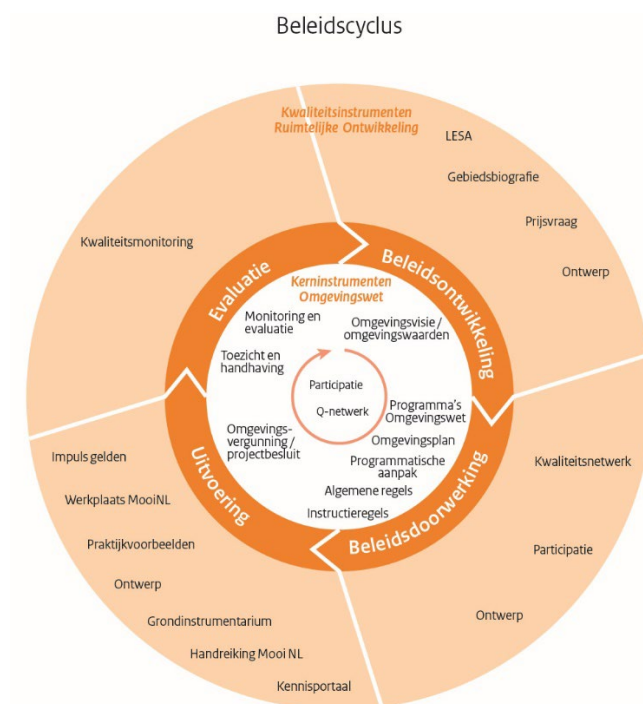
Kwaliteitsinstrumenten: Instrumenten die het mogelijk maken om de principes te verwerken in inrichtingsplannen zijn divers. We onderscheiden juridische-, financiële-, kennis- en organisatorische instrumenten. Ontwerpend onderzoek is als instrument in alle gevallen behulpzaam. Maar er kunnen daarnaast instrumenten gekozen worden die meer bedoeld zijn voor het informeel agenderen, zoals een gebiedsbiografie, of om formeel te regelen, zoals een omgevingsplan. Een selectie van deze instrumenten is bijeengebracht in de instrumentenkoffer Omgevingskwaliteit van het NPLG.

		Omgevingsvisie/-plan	Beleidsinstructie met kwaliteitscriteria	Landschapsontwikkelplan	Rood-voor-Rood of -Groen regeling	Right to Challenge
Juridisch						
Financieel	Ontwerpend onderzoek	Gebiedsfonds	Voucherregeling	Waarderen en belonen	Coöperatieve samenwerking	Grond-instrumentarium
Kennis/inhoud		Gebiedsbiografie	Handreiking	Praktijkvoorbeeld	Kennisportaal	Ontwerpprijsvraag
Organisatie		Gebiedsgerichte aanpak	Kwaliteitsadviesring en goed opdrachtgeverschap	Kwaliteitsnetwerk	Online participatie	Kwaliteitsmonitoring

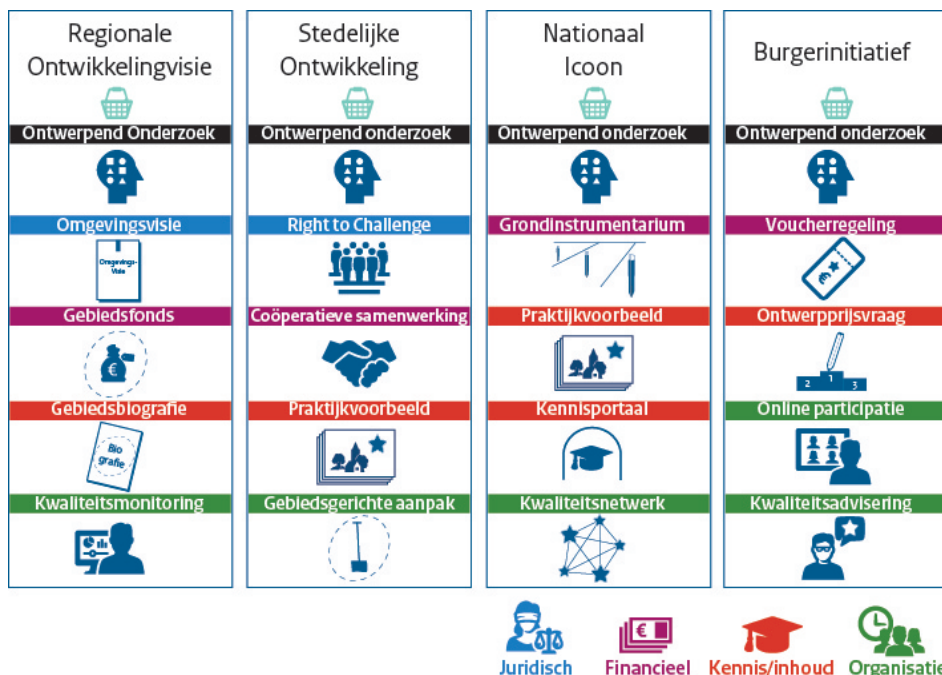
Voorbeelden van krachtige dialooginstrumenten (1 + 4x5)

Selectie van instrumenten: De keuze van geschikte instrumenten om te ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit is dus afhankelijk van zaken als rol, schaal, wettelijke taak en geld. De fase waarin beleidsontwikkeling (beleidscyclus) of een uitvoeringsproject (projectcyclus) zit, geeft veel houvast voor het kiezen van de juiste instrumenten. Afhankelijk van de fase is er namelijk een aantal algemene kerninstrumenten beschikbaar dat sowieso vorm geeft aan die fase van de cyclus. Door het bewust inzetten van deze kerninstrumenten voor het voeren van de kwaliteitsdialoog en het vastleggen van de afspraken, kan al veel worden bereikt. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld om de omgevingsvisie en het omgevingsplan bij beleidsvorming en om de coalitievorming en het inrichtingsplan bij uitvoeringsplannen.

In aanvulling op deze kerninstrumenten kunnen per fase ook nog meer specifieke kwaliteitsinstrumenten voor ruimtelijke ontwikkeling worden ingezet. Denk hierbij voor beleidsontwikkeling bijvoorbeeld om een gebiedsbiografie of een kennisportaal. Voor projectontwikkeling kan het bijvoorbeeld gaan om het benutten van praktijkvoorbeelden of het toepassen van thematische handreikingen met inrichtingsconcepten en invoeringsstrategieën. Ontwerpend onderzoek is voor zowel de beleidscyclus als de projectcyclus vaak een heel krachtig instrument om de dialoog over de beoogde kwaliteit vorm te geven.



Voorbeeld kwaliteitsinstrumenten i.r.t. cycli beleidsproces en uitvoeringsprojecten
Sets van instrumenten: Voor een aantal veel voorkomende type gebiedsopgave zijn archetypische mandjes met kwaliteitsinstrumenten te maken. Mooi Nederland heeft samen met ontwerpbureaus en vele gebieden de kwaliteitsaanpak uitgevoerd. Dit heeft geresulteerd in acht beeldende handreikingen met inrichtingsconcepten en noodzakelijk instrumentarium voor realisatie. Hierin wordt zichtbaar wat het resultaat kan zijn van het gebiedsgericht toepassen van de kwaliteitsaanpak Mooi Nederland. We concretiseren hiermee de kansen om samen met alle relevante partijen te komen tot het realiseren van maatschappelijke opgaven in landschappen waar we graag leven en die we met gepaste trots kunnen doorgeven aan onze kinderen.



Voorbeelden van archetypische sets van kwaliteitsinstrumenten

Aanbod kwaliteitsinstrumentarium vanuit Nota Ruimte

Het Rijk draagt op een aantal manieren bij aan een stevige set van beschikbare kwaliteitsinstrumenten voor het ondersteunen van de dialoog. Het gaat onder andere om de volgende instrumenten:

- 1) [Handreikingen Mooi Nederland](#): Deze handreikingen bieden voor een selectie van grote transitieopgaven concreet handelingsperspectief in de vorm van gebiedsspecifieke inrichtingsconcepten en instrumentarium voor realisatie. Ze zijn daarnaast voorbeelden van het gebiedsgericht toepassen van de kwaliteitsaanpak.
- 2) [Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp](#): Het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp is een stimuleringsprogramma om de inzet van ruimtelijk ontwerp bij maatschappelijke opgaven te versterken. Het actieprogramma vormt een onderdeel van de het nationale ruimtelijke orderingsbeleid en cultuurbeleid. Onderdeel hiervan is het [College van Rijksadviseurs](#). Daarnaast voert het [Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie](#) het deel van de actieagenda uit dat betrekking heeft op het ondersteunen van de inzet van ontwerp bij lokale en regionale initiatieven.
- 3) Basisinfrastructuur Cultuur: Het ministerie van OCW ondersteunt de basisinfrastructuur oa via het financieren van het [Nieuwe Instituut](#) en de [Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam \(IABR\)](#).
- 4) Het Rijk verkent de mogelijkheden van het versterken van de adviesstructuur voor ruimtelijke kwaliteit via een landelijk netwerk van lokale bouwmeesters. Deze verkenning wordt medio 2024 afgerond.



De 8 handreikingen Mooi Nederland